

БУКАЧ В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та міжнародного права
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 342.70; 351.74

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

На підставі узагальнення і систематизації теорії та практики конституційного права у науковій статті розкриваються актуальні питання щодо механізму забезпечення реалізації конституційних політичних прав і свобод, акцентується увага на ролі Верховної Ради України у зазначеному процесі.

Ключові слова: Конституція України, Верховна Рада України, механізм забезпечення, конституційні політичні права і свободи, інституційні гарантії.

На основании обобщения и систематизации теории и практики конституционного права в научной статье раскрываются актуальные вопросы механизма обеспечения реализации конституционных политических прав и свобод, акцентируется внимание на роли Верховного Совета в обозначенном процессе.

Ключевые слова: Конституция Украины, механизм обеспечения, конституционные политические права и свободы, институционные гарантии.

Based on the compilation and systematization of the theory and practice of constitutional law in a scientific paper disclosed topical issues mechanism to ensure implementation of the constitutional political rights and freedoms, focuses on the constituent elements of the security: norms, principles, modalities and means to provide in its entirety the realization of constitutional political rights, freedoms and legitimate interests of man and citizen.

Key words: Constitution of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the mechanism of constitutional political rights and freedoms, guarantees.

Вступ. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини – це головний обов'язок держави зазначається у ч. 2 ст. 3 Конституції України. Серед державних органів, які покликані забезпечувати конституційні політичні права і свободи, чільне місце відводиться Верховній Раді України та іншим органам державної влади. До останнього часу зазначеним проблемам недостатньо приділено уваги у наукових дослідженнях.

Проблеми забезпечення конституційних політичних прав і свобод досліджували та досліджують учені Г. Н. Андреева, І. А. Андреева, А. Ш. Будагова, Н. І. Матузов, О. Г. Кушніренко, Т. Г. Слінько, Л. Д. Воєводін, А. С. Мордовець, М. С. Малєїн, П. М. Рабінович, Т. В. Синюкова, Б. С. Ебзеєв, В. А. Патюлін, А. М. Колодій, А. Ю. Олійник, К. Толкачов, А. Хабібулін.

Комплексному дослідженню механізму забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні присвячено наукову працю професора А. Ю. Олійника, яка безпосередньо стосується зазначених питань, «Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні»: монографія. – К. : Алерта : КНТ : Центр навчальної літератури, 2008. – 472 с. У зазначеній праці досліджуються теоретико-методологічні основи права і свободи, зміст кожної окремо взятої конституційної свободи та загальний механізм їх забезпечення.

Постановка завдання. Мета статті:

- розкрити зміст та поняття складового правового елементу механізму – інституційні гарантії конституційних політичних прав і свобод;
- розглянути компетенцію Верховної Ради України щодо забезпечення реалізації конституційних політичних прав та свобод людини і громадянина в Україні;
- охарактеризувати інституційні гарантії конституційних політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- акцентувати увагу та проаналізувати наукові праці вчених-конституціоналістів, які досліджували питання механізму забезпечення прав та свобод людини і громадянина;
- узагальнити теоретичні підходи щодо проблем забезпечення конституційних прав і свобод та запропонувати власну позицію з зазначеного питання.

Результати дослідження. Априорі сутність держави розкривається через її політику в галузі прав людини. Але реалізація прав залежить не тільки від держави, але й від рівня загальноправової культури суспільства та особистості.

Нова Україна, яка здобула незалежність, проголосила для себе, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються за найвищу соціальну цінність. Саме стан справ у сфері забезпечення прав та свобод людини і громадянина, їх практичної реалізації – це той критерій, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку держави й суспільства в цілому. Важливу роль у гарантуванні прав людини відіграють державні органи влади, а особливе місце у цьому механізмі відводиться Верховній Раді України.

Сфера повноважень ВРУ поширюється на всю систему гарантій прав та свобод людини і громадянина, яка включає в себе передумови політичного, економічного, соціального, ідеологічного, правового характеру, що необхідні для їх реалізації, включаючи механізм їх охорони й захисту.

Елементом конституційної системи фундаментальних прав, свобод та обов'язків особи в Україні є політичні права та свободи людини і громадянина. Політичні права та свободи громадян виражають можливість індивіда брати участь у політичному житті та здійснювати державну владу. До цієї категорії прав належать: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, право обирати й бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів.

Одним із елементів механізму забезпечення реалізації конституційних політичних прав та свобод людини і громадянина є їх гарантії. Етимологічне розуміння терміна «гарантії» в перекладі з французької означає «забезпечити» чи «поручитися». Гарантії прав і свобод у теорії конституційного права розглядають по-різному, як: а) один із основних принципів конституційно-правового статусу особи [1, с. 81] чи елемент правового статусу людини [2]; б) систему норм, принципів, умов і вимог, що забезпечують у своїй сукупності здійснення конституційних прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина [3, с. 113; 13, с. 223]; в) обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні і культурні умови для реалізації її прав і свобод, а також діяльність міжнародних і державних організацій із захисту прав людини [4, с. 76]; г) умови та засоби, що створює держава громадянам для здійснення ними своїх основних прав [5, с. 25]; д) систему умов, способів та засобів, що забезпечують усім та кожному рівні правові можливості для виявлення, набуття та реалізації своїх прав і свобод [6, с. 168; 7, с. 545]; е) сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав і свобод, на усунення можливих перешкод для їх повного або неналежного здійснення [8, с. 41]; є) явища, що сприяють здійсненню прав і свобод людини, забезпечують їх охорону та захист [9, с. 23]; ж) цілісну систему юридико-соціальних заходів різної функціональної спрямованості, якій притаманна властивість переведення в практику соціальних відносин нормативних установок законодавця [10, с. 7]; з) суть вираження соціальної відповідальності держави, обов'язків її органів і посадових осіб створювати всі необхідні умови для реалізації громадянами своїх прав і свобод та надання особі надійного інструментарію їх охорони та захисту [11, с. 124]; і) створення таких правових інститутів, які

юридичними засобами забезпечували б можливість реалізації прав і виконання обов'язків, а також закріплювали б і охороняли права громадян від порушень з боку окремих посадових осіб, державних органів та громадян [12, с. 238].

На основі вищевикладеного можна зазначити, що гарантії розглядаються не як статично існуючі умови й засоби забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а як динамічні обов'язки держави, її органів і посадових осіб постійно створювати сприятливі умови й надавати ефективні засоби їх реалізації.

Отже, гарантії можна розглядати як структурний елемент механізму забезпечення реалізації як прав та свобод у цілому, так і конституційних політичних прав та свобод людини і громадянина зокрема. Це система норм-принципів, умов і засобів, що забезпечують у своїй сукупності здійснення конституційних політичних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Конституційні політичні права та свободи людини і громадянина є частиною загальної системи усіх видів конституційних суб'єктивних прав і свобод.

Дія конституційних норм, принципів і засобів, що опосередковується в конституційно-правовому регулюванні статусних правовідносин, створення умов для безперешкодного здійснення політичних прав і свобод виступає як система структурних елементів, кожному з яких належить певна роль та своє місце в механізмі забезпечення реалізації можливостей [13, с. 223].

У спеціальній літературі забезпечення політичних прав і свобод розглядається як система їх гарантування у вигляді сукупності умов, що позитивно діють, і спеціальних засобів, які забезпечують їх правомірну реалізацію [14, с. 195–196]. На думку К. Толкачова, А. Хабібুলіна, такий підхід щодо поняття забезпечення прав і свобод може бути використано для конституційних особистих прав і свобод [15].

Якщо такий підхід прийнятний для особистих прав, його можна застосовувати й щодо забезпечення конституційних політичних прав і свобод та досліджувати юридичні (спеціальні) й організаційні (загальні) гарантії вищезгаданих прав.

Система гарантій політичних прав та свобод людини і громадянина включає в себе умови й засоби політичного, економічного, соціального, ідеологічного, правового характеру, що необхідні для їх реалізації, включаючи механізм їх охорони та захисту.

Серед політичних, економічних, соціальних, ідеологічних та юридичних гарантій особливе місце належить інституційним гарантіям.

Інституційні гарантії включають у себе діяльність державних і недержавних організацій, які створюють сприятливі умови, охороняють, захищають від правопорушень конституційні політичні права і свободи та беруть участь у відтворенні порушеного права.

Конституція України (ст. 3) закріплює головним обов'язком держави необхідність утвердження й забезпечення прав і свобод людини. Як зазначалось вище, значна роль у гарантуванні прав людини і громадянина відводиться Верховній Раді України.

Верховна Рада України наділена правом приймати закони, постанови, вносити зміни до Основного Закону в межах і порядку, закріплених розділом XIII Конституції України. Нормативно-правове регулювання Верховною Радою України сприяє захисту прав та свобод людини і громадянина шляхом подолання проблем у законодавстві. Основним прикладом цього можуть слугувати Постанова ВРУ «Про захист державної політики України в галузі прав людини», Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1999 р. «Про засади державної політики України в галузі прав людини». Даний нормативний документ закріпив принципи й напрями державної політики в галузі прав людини.

Так, згідно з Постановою ВРУ «Про Засади державної політики України в галузі прав людини», виділяють основні напрями політики в сфері прав людини:

- забезпечення верховенства прав і основних свобод людини у відносинах з державою;
- створення належних умов, вироблення механізмів і процедур для повної та безперешкодної реалізації кожною особою своїх прав та законних інтересів;
- реформування адміністративного, адміністративно-процесуального законодавства з метою належного забезпечення реалізації громадянами своїх прав і законних інтересів у сфері діяльності виконавчої влади, їх дієвої охорони та захисту в суді у разі їх порушення;

– ратифікація міжнародно-правових актів як універсального, так і регіонального рівня, що проголошують права й основні свободи людини і громадянина та відповідають інтересам і потребам українського народу;

– недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і основних свобод людини, проголошених Конституцією України, законами України та підзаконними нормативними актами;

– розроблення механізмів реалізації конституційного положення про право людини і громадянина на кваліфіковану правову допомогу, в тому числі безоплатну;

– забезпечення захисту людини і громадянина від посягань з боку іншої людини та посягань з боку держави;

– удосконалення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав та свобод людини і громадянина через інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

– конкретизація змісту й меж здійснення конституційного права громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації;

– розвиток правових основ використання та посилення правових гарантій щодо охорони та захисту конституційного права громадян на проведення мирних зібрань, мітингів, походів, інших демонстрацій шляхом прийняття відповідного закону;

– гуманізація та ефективне запровадження законодавства про біженців і вимушених переселенців;

– підвищення рівня правової культури та правової свідомості людини і громадянина, формування поваги до закону й визначення механізмів захисту їхніх прав;

– сприяння розвитку системи органів несудового захисту прав і свобод людини, надання підтримки громадським організаціям у сфері захисту прав людини [16].

У Постанові серед інших напрямків удосконалення забезпечення реалізації прав людини і громадянина акцентується увага на проблемі удосконалення законодавства щодо фінансування діяльності наймасовіших політичних партій та розвиток правових основ використання й посилення правових гарантій щодо охорони та захисту конституційного права громадян на проведення мирних зібрань, мітингів, походів, інших демонстрацій шляхом прийняття відповідного закону.

Наступним напрямом діяльності Верховної Ради України за умови гарантування прав та свобод людини і громадянина (включаючи політичні права) є функція парламентського контролю, яка здійснюється через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Таким чином, механізм гарантій конституційних політичних прав і свобод Верховної Ради України – це закріплена Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами система засобів і способів, які належать до компетенції парламенту щодо створення сприятливих умов і надання ефективних механізмів з реалізації конституційних політичних прав та свобод людини і громадянина.

Висновки. На підставі викладеного у науковій статті матеріалу можна зазначити, що серед інституційних гарантій забезпечення конституційних політичних прав та свобод людини і громадянина основне місце належить Верховній Раді України, яка зобов'язана постійно створювати сприятливі умови й надавати ефективні засоби щодо їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник : в 4-х т. / Г. Н. Андреева, И. А. Андреева, А. Ш. Будагова и др. ; [отв. ред. Б. А. Стрешин]. – 2-е изд., доп. – М. : БЕК, 1995. – Т. 1–2 : Общая часть. – 778 с.

2. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Матузов Н. И. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1987. □– 294 с.

3. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина : навчальний посібник / О. Г. Кушніренко, Т. Г. Слінько. – Х. : Факт, 2001. – 437 с.

4. Словарь-справочник по праву / [сост. А. Ф. Никитин]. – М. : Акалис, 1995. – 140 с.

5. Воеводин Л. Д. Конституционные права и обязанности советских граждан / Воеводин Л. Д. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 300 с.

6. Мордовец А. С. Социально-юридический механизм обеспечения прав и свобод человека и гражданина / Мордовец А. С. ; [под ред. Н. И. Матузова]. – Саратов, 1996. – 228 с.
7. Теория государства и права : учебник для вузов ; [под ред. проф. В. М. Корельского и проф. В. Д. Перевалова]. – [2-е изд., изм. и доп.]. – М. : ИНФРА-М–НОРМА, 2000. – 616 с.
8. Малеин Н. С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан / Н. С. Малеин // Советское государство и право. – 1984. □– № 6. – С. 41–45.
9. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / П. М. Рабінович ; Академія правових наук України. – Х. : Право, 1997. – 63 с.
10. Синюкова Т. В. Юридические гарантии реализации прав и обязанностей советских граждан (Вопросы теории) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Т. В. Синюкова. – Свердловск : Полиграфист, 1986. – 19 с.
11. Эбзеев Б. С. Конституционные основы свободы личности в СССР / Б. С. Эбзеев. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1982. – 137 с.
12. Патюлин В. А. Государство и личность в СССР (Правовые аспекты взаимоотношений) / В. А. Патюлин. □– М. : Наука, 1974. –□ 246 с.
13. Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
14. Конституционный статус личности в СССР / [Б. Н. Топорин, Л. Д. Воеводин, В. С. Шевцов и др.]. – М. : Юрид. лит., 1980. – 256 с.
15. Толкачев К. Органы внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан : монография / К. Толкачев, А. Хабибуллин ; [М-во внутр. дел РСФСР, Уфим. высш. шк.]. – Уфа : Уфим. ВШ МВД РСФСР, 1991. – 168 с.
16. Про засади державної політики України в галузі прав людини : Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1999 р. // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 35. – Ст. 303

ГУСЕЙНОВ Э. Э.,

аспирант кафедры конституционного права
(Бакинский государственный университет)

УДК 342.70; 351.74

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПРАВА НА ЖИЗНЬ В ЗДОРОВОЙ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЕ

Исследуется право на жизнь в здоровой окружающей среде на основе различных научно-теоретических концепций. Изучается взаимоотношение права на жизнь в здоровой окружающей среде, с правом на жизнь и правом на охрану здоровья. Раскрывается в отдельности правовое содержание права на жизнь в здоровой окружающей среде, право на жизнь и право на охрану здоровья. А также в данном контексте исследуются вопросы обеспечения права на жизнь в здоровой окружающей среде.

Ключевые слова: экологическая безопасность, благоприятная окружающая среда, правовое содержание, право на охрану здоровья, право на жизнь.

Məqalədə müxtəlif elmi konsepsiyalar əsasında sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ nəzərdən keçirilir. Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ ilə yaşamaq hüququ və sağlamlığın qorunması hüququnun qarşılıqlı nisbət məsələləri öyrənilir. Məqalədə ayrı-ayrılıqda sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququnun, yaşamaq hüququnun və sağlamlığın qorunması hüququnun hüquqi məzmunu açıqlanır. Həmçinin bu kontekstdə sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququnun təminatı məsələləri tədqiq edilir.

Açar sözlər: ekoloji təhlükəsizlik, əlverişli, ətraf mühit, hüquqi məzmun,

